

સત્સંગ પ્રીપ

SATSANG PRADEEP

દર મહીનાની ૨૨મી તારીખે નડીઆદથી પ્રકાશિત થતું
શ્રી સ્વામિનારાયણ સત્સંગ સેવા મંડળનું માસીક મુખ્યપત્ર

Published from Nadiad on 22nd of every Month
Monthly Publication of Shree Swaminarayan Satsang Seva Mandal

વર્ષ : ૪ ❁
Year : 4 ❁

૨૨-ઓગસ્ટ-૨૦૧૯ ❁
22- AUGUST- 2019 ❁

અંક : ૬
Issue : 6

આજુવન લવાજમ

દેશમાં ઝા. ૨૫૦-૦૦

પરદેશમાં ઝા. ૩૦૦૦-૦૦

: કાચલિયનું સરનામું :

ઈન્ડિયન લક્ષ્મીપ્રસાદ પંડ્યા,
'ગુરુફુ' , ઝડાયા પોળ, નાગરવાડા,
નડિયાદ - ૩૮૭૦૦૧

ખાસ નોંધ

શ્રી સ્વામિનારાયણ સત્સંગ સેવા મંડળની તા ૨૩-૧૧-૨૦૧૮ના રોજની સામાન્ય સભામાં સર્વાનુંમતે લેવાએલ નિષ્ઠિ પ્રમાણે "સત્સંગ પ્રદીપ" માસિકની હૃદેશી સભ્યોમાં નિઃશુલ્ક વહેંચણી બંધ કરવામાં આવેલ છે. હૃદેશી આજુવન લવાજમ ભરનારને જ "સત્સંગ પ્રદીપ" માસિક મોકલવામાં આવશે. આથી ચાલુ સભ્યોને ક (૭) માસમાં એટલે કે ૩૧-૫-૨૦૧૯ પહેલાં આજુવન લવાજમ ભરી દેવા અનુરોધ કરવામાં આવે છે.

આજુવન લવાજમ

દેશમાં ઝા. ૨૫૦-૦૦

પરદેશમાં ઝા. ૩૦૦૦-૦૦

-તંત્રી

અગત્યની નોંધ : સર્વે સભ્યો અને "સત્સંગ પ્રદીપ" ના ગ્રાહકોને જણાવવાનું કે શ્રી સ્વામિનારાયણ સત્સંગ સેવા મંડળની Web site www.satsangsalila.com કાર્યરત થયેલ છે. તેના ઉપર માસિક "સત્સંગ પ્રદીપ" દર મહિને upload થશે તેની નોંધ લેવી. વિદેશી સભ્યોને-ગ્રાહકોને વિનંતિ કે તેઓના mail id આપણા [info @ satsangsalila.com](mailto:info@satsangsalila.com) પર મોકલે જેથી તેઓને e mail કરી શકાય. -તંત્રી.

જાહેર વિનંતી

શ્રી સ્વામિનારાયણ સત્સંગ સેવા મંડળના "સત્સંગ પ્રદીપ" માં આજુવન લવાજમ, સરનામામાં ફેરફાર અંગે નીચે જણાવેલ "મંત્રી" નો સંપર્ક કરવા વિનંતી.

પંકજભાઈ ડી. ભંડ

૩૦૪, સીટ્વર સ્ક્યુર એપાર્ટમેન્ટ, કર, શ્રીનગર સોસાયટી, દિનેશમીલ રોડ, વડોદરા - ૩૬૦૦૨૦.

"સત્સંગ પ્રદીપ" માં લેખ મોકલવા માટે "તંત્રી" ના સરનામે મોકલવા વિનંતી.

વર્ષ : ૪

: અંક : ૬

૨૨-૮-૨૦૧૯

૨

ઓગસ્ટ - ૨૦૧૯

સત્સંગ પ્રદીપ

સત્સંગ પ્રદીપ

વર્ષ : ૪ અનુક્રમણિકા અંક : ૬

ક્રમ	લેખ તથા લેખક	પૃષ્ઠા
------	--------------	--------

૧. આજનો સુવિચાર ૩

-અમૃત વર્ષમાંથી

૨. પિતામહ લિખન ૪

-શ્રી ઈશ્વરલાલ લાભશંકર પંડ્યા

૩. આપણે કયાં છીએ ? ૧૬

-મનુભાઈ શાહ

૪. મુમુક્ષુની ડાયરીમાંથી ૧૮

શ્રી સ્વામિનારાયણો વિજયતેતરામ ! સેવામુક્તિશ્વગમ્યતામ !

શલ્યંહ પ્રદીપ

(ફ્રેસ્ટ રજિ. નં. ખેડા એ/૨૧૮૭)

આધ પ્રષ્ઠોતા : પ. પૂ. મોટાભાઈશ્રી ઈશ્વરલાલ લા. પંડ્યા
માનદ તંત્રી : ઈન્દ્રુકુમાર લક્ષ્મીપ્રસાદ પંડ્યા

સં. ૨૦૭૫-શાવાળ ક્રમાંક : ઈન્દ્રુકુમાર લક્ષ્મીપ્રસાદ પંડ્યા, 'ગુરુકૃપા', અધરીયા પોણ, નાગરવાડા, નડીયાદ-૩૮૭૦૦૧ ઓગસ્ટ - ૨૦૧૬ અંક : ૬

આજનો સુવિચાર

“....પરમકૃપાળું પરમાત્મા શ્રી સ્વામિનારાયણ
મહાપ્રભુએ પોતાના આશ્રિતોમાં એવી આત્મીયતા
દેડી છે કે આશ્રિત ગમે ત્યાં રહેતા હોય પણ
એક બીજા પ્રતિ એકતા રહ્યા જ કરે છે. ગઢા
પ્રથમ પ્રકરણા-૫૪ અને ગઢા મધ્ય પ્રકરણા-૫૪
માં આ જ સિદ્ધાંત શ્રીજીએ દૃઢપણે પ્રતિપાદન
કરેલો છે.....”

(“અમૃતવધ્ય-૨”માંથી)

પિતામહ લીખમ

શ્રી ઈશ્વરલાલ લાભશંકર
પંડ્યા

નોંધ : આ લેખ અ. નિ. ઈશ્વરલાલ લા. પંડ્યાના લેખ સંગ્રહ ‘‘નિમિત્ત માત્ર’’માંથી
લેવામાં આવ્યો છે.

ધર્મ અને ઈશ્વરનો ઈજ્ઞાર કરવામાં મહિતા અને ગૌરવ અનુભવતા આ ચુગમાં જો કોઈ એમ કહે કે, ‘ભારતમાં શ્વાતિઓ અને સ્મૃતિઓ અનેક છે પણ એમાં એકવાક્યતા નથી. એકમેકથી વિરુદ્ધ કહેવાય એવી ઘણી વાતોથી એ શાસ્ત્રો ભરેલાં છે. જ્ઞાની-મહાત્માઓ, અધિ-મુનિઓ અને શાસ્ત્રી-પંડિતો અનેક છે પણ એમનામાંથી એકવાક્યતા નથી. એમની વરચ્ચે એવો ઉત્ત્ર મતભેદ પ્રવર્તે છે કે એમનામાંથી કોનું વચન શ્રેષ્ઠ પ્રમાણ માનવું એનો નિર્ણય કરવાનું કામ ભારે મુશ્કેલ અને જાળિલ હોય છે. ધર્મની અનેક વાતો અને વ્યાખ્યાઓ કરવામાં-કહેવામાં આવી છે પણ એમાંથી ધર્મ એટલે ખરેખર શું એ શોધવું, એ ભવાટવીમાં ભૂલા પડેલા માણસ માટે સલામત સ્થાન શોધવા જેવું ભારે વિકટ અને અટપણું કામ છે. એમ લાગે છે કે ધર્મ કોઈ ઊંડી અજાણી ગુફામાં સંતાઈને બેઠો છે.’ આવું જો કોઈ કહે તો તેમાં આજે નવાઈ પામવા જેવું કંઈ જ ન કહેવાય. પણ આજથી પાંચ હજાર વર્ષો પહેલાં, જ્યારે કળિયુગની શરૂઆત થઈ ન હતી ત્યારે જો કોઈ આવા શબ્દો બોલે તો તે ભારે આધાત અને આશ્ર્ય જગાવે એવી ઘટના કહેવાય. તેમાં પણ જો એ શબ્દો બોલનાર વ્યક્તિ સમાજમાં સુપ્રતિષ્ઠિત, વડીલ, સુજ્ઞ, જ્ઞાની અને ધર્મનિર્ણ ગણાતી હોય તો તો આશ્ર્યની અવધિ આવી ગઈ

ગણાય. ભારતીય ધર્મશાસ્ત્રો, પુરાણો અને ઈતિહાસમાં આ પ્રકારના શબ્દો બોલનારનો એક દાખલો નોંધાયેલો છે. મહાભારતમાં એ દાખલો નોંધતાં મહર્ષિ વ્યાસજી લખે છે કે : ધર્મની જીવંત મૂર્તિ ગણાતા રાજ ચુદિષ્ઠિર, દુર્જનતાની મૂર્તિ સમા દુર્યોધન સાથે અનેક નગરજનો અને વડીલોની હાજરીમાં ભરસભામાં અધર્મનું વરવું રૂપ કહેવાતું ધૂત રમે છે અને હોડમાં રાજપાટ, પોતાની જીત અને પોતાના ભાઈઓને હારી જાય છે. અને પછી હાર્યો જુગારી બમણું રમે એ ઉક્તિ પ્રમાણે ધૂર્ત શકુનિની સલાહથી પોતાની નિર્દોષ પત્ની, સતી દ્રૌપદીને હોડમાં મૂકે છે અને એને પણ હારી જાય છે અને જ્યારે દુર્યોધન અને કર્ણની સૂચનાથી દુષ્ટ દુઃશાસન, દ્રૌપદીને ભરસભામાં જેંચી લાવે છે અને એને નવસ્ત્રી કરવાનો અતિ નિંધ પ્રયાસ કરે છે ત્યારે અતિ તીખા સ્વરે દ્રૌપદી સર્વના પિતામહ ગણાતા લીખમને પૂછે છે કે, ‘પોતાની જાતને ધૂતમાં હારી ગયા પછી ચુદિષ્ઠિરને, મને હોડમાં મૂકવાનો કોઈ અધિકાર પહોંચતો નથી છતાં મને ભરસભામાં આ રીતે જેંચી લાવીને લજ્જિજ્જત કરવાનો પ્રયત્ન કરવો એ શું ધર્મ છે ?’ ત્યારે એના જવાબમાં ભીખપિતામહ, ‘પરાધીન મળુષ્ય કોઈનેય હોડમાં મૂકી શકતો નથી છતાં ધર્મની સૂક્ષ્મતાને લિધે હું કંઈ કહી શકતો નથી’ એવા વિચિત્ર પણ સત્ત્વહીન શબ્દો બોલે છે. જગતને

બ્રહ્મચર્યવ્રતના પાલનનો આદર્શ દાખવતા
પિતામહ ભીષ્મ, ક્રૌણી સામે જોવાની હિંમત
કરી શકતા નથી; આદું જોઈને એ કહે છે કે,

**‘શ્રુતિયો વિભિનના સ્મૃતયો ઽપિ ભિનનાઃ ।
નैકો ઋષિર્યસ્વવચ્ચ: પ્રમાણમ् ॥
ર્મસ્વતત્ત્વં નિહિત ગુહાયામ् ।
મહાજનો યેના ગતઃ સ પંથઃ ।**

ભીષ્મનો આ જવાબ શક્તિશાળી,
પિતામહ અને સજજન પુરુષને જરાય શોભે
નહિ એવો વિષમ છે. ધર્મ, જ્ઞાન અને શક્તિના
ઉર્ચ્ચ શિખરે પહોંચેલો માણસ પણ જ્યારે
દુર્જનનો સંગ કરે છે, એનું અન્ન ખાય છે,
પાણી પીએ છે, એનું આપેલું દ્રવ્ય લે છે
અને પોતાના અર્થે વાપરે છે ત્યારે એ દુર્જનની
પણ ચાર ચંદ્રવા ચઢી જાય એવો મોટો દુર્જન
બની જાય છે. ઇતિહાસના પાને નોંધાયેલી
આ સિદ્ધાંતવાત પિતામહ ભીષ્મના જીવનમાંથી
આપણાને જાણવા મળે છે. પિતામહ ભીષ્મની
જાં નીચે પ્રમાણે છે :

અંદ્રવંશી કુસુરાજા જહુનુના વંશમાં આજથી
પાંચ હજાર વર્ષ અગાઉ હસ્તિનાપુરની ગાઢી
ઉપર ઝાપરયુગના અંતભાગમાં, શાંતનું નામનો
એક રાજા રાજ કરતો હતો, ગંગાદેવી નામની
એની રાણીની ઝૂમે એક પુત્રનો જન્મ થયો.
ગંગાદેવીનો એ પુત્ર હોવાથી એ ગાંગેય તરીકે
ઓળખાતો હતો. એના શરીરના અને મુખની
કાંતિ દેવના જેવી હોવાથી એ દેવપ્રત નામથી
પણ ઓળખાતો હતો. ગંગાદેવી, શાંતનુંની
રાણી કેવી રીતે બન્યાં એ ઇતિહાસ જાણવા
જેવો છે. માણસ તપ કરે છે અને ત્યાગ કરે
છે ત્યારે એના ફળસ્વરૂપે અને અસાધારણ
શક્તિ સાંપડે છે. માણસને દ્રવ્ય, સત્તા અને

વિદ્યા અસાધારણ પ્રમાણમાં પ્રાપ્ત થાય છે
ત્યારે એનું અભિમાન આસમાનને આંબી જાય
છે. અભિમાનીને હાથ, પગ, નાક, કાન બદ્ધ
જ હોય છે પણ આંખ હોતી નથી. સારાસારની
વિવેકદાષ્ટ હોતી નથી. અભિમાની વ્યક્તિ
પોતાના માર્ગમાં જે મળે તેની સાથે આથડી
પડતી હોય છે. વિપુલ જળરાશિના પ્રવાહદૂપે
શક્તિ પ્રાપ્ત થતાં ગંગાજી ભાન ભૂત્યાં. એમણે
ઘણા જીવપ્રાણીઓના પ્રાણ લીધા; ઘણાને
ઘરબાર વગરના બનાવી રસ્તા ઉપર રખડતા
કર્યા; ઘણાને દિવસો સુધી ભૂખ્યા અને તરસ્યા
રાખ્યા. ભગવાનના ભક્ત એવા એક ઋષિનો
એમનાથી ભારે અપરાધ થઈ ગયો. ઋષિએ
શાપ આપ્યો કે, ‘તું સ્ત્રીદ્દિંહ દર્શિને ભારતમાં
જન્મિશ અને પતિ અને પુત્રોના વિયોગનું દુઃખ
ભોગવીશ.’ આ શાપના પરિણામે સુંદર સ્ત્રીદ્દિંહ
પામીને એ એક વખત યમુનાના કિનારે ફરતાં
હતાં ત્યારે રાજા શાંતનુંની દાઢિ એમના ઉપર
પડી. કામાસક્ત બનીને રાજાએ એમની પાસે
લગ્નની માગણી કરી. ગંગાદેવીએ રાજાની
માગણી તો સ્વીકારી પણ સામી શરત મૂકી
ના : ‘હું મારાં સંતાનો સંબંધમાં ગમે તેમ વર્તુ
તોપણ તમારે વરચે દખલ ન કરવી. જે દિવસે
તમે વાંદ્રોવિરોધ કરશો તે દિવસે તમારો ત્વાગ
કરીને હું ચાલી જઈશ.’ જગતમાં ઘણાં સ્ત્રીપુરુષો
લગ્નશ્રંથિથી જોડાય છે પણ આવી વિશિષ્ટ
અને આકરી શરત કોઇએ કરી હોય ચા સ્વીકારી
હોય એવું જાણવામાં નથી. પણ માણસને જયારે
કામ વ્યાપે છે ત્યારે એ આંદળોલીંત બની
જાય છે. કામાંધ શાંતનુંએ ગંગાદેવીની આ આકરી
શરત પણ શિરોમાન્ય કરી. બન્નેનાં લગ્ન થયાં.
ગંગાદેવી હસ્તિનાપુરનાં રાણી બન્યાં.

ચોગય સમય પછી ગંગાદેવીએ એક પુત્રને

જન્મ આપ્યો. નવજાત શિશુને ગંગાદેવીએ સ્વહસ્તે ચમુનામાં જળસમાધિ કરાવી દીધી. એ પછી ગંગાદેવીએ એક પછી એક એમ બીજા છ પુત્રોને જન્મ આપ્યો અને એ છ્યે બાળકોને પણ એ રીતે જ જળસમાધિ કરાવી દીધી. સાત સાત પુત્રોના આ પ્રકારના અકાળ અવસાન પછી શાંતનુની અંખ ઉઘડી. પોતાની નબળાઈ માટે એને ઘણો પસ્તાવો થયો. હવે જો પુત્રનો જન્મ થાય તો, આ પ્રમાણે બાળહત્યા ન થવા દેવાનો એણે મનોમન નિશ્ચય કર્યો. સમય જતાં ગંગાદેવીએ આઠમા પુત્રને જન્મ આપ્યો. જળસમાધિ કરાવવા માટે એને લઈને એ જ્યારે મહેલ બહાર નીકળવા તૈયાર થયાં ત્યારે શાંતનુંએ આડો હાથ ધર્યો અને કહ્યું : ‘દેવી ! આ પહેલાં તેં સાત પુત્રોને જળસમાધિ કરાવી છે. પોતાના જ પુત્રોની આ રીતે હત્યા કરે એવી જનેતા આ પહેલાં મેં કદી જોઈ નથી. હું તમને આ પુત્રને જળસમાધિ નહિ કરાવા દઉં.’ ગંગાદેવી મલાન મુખ કરીને ધીમું હસ્યાં. એ હાસ્યમાં દુઃખ હતું. ગલાનિભર્યા સ્વરે એમણે કહ્યું :

‘રાજન્ ! પોતાનાં જ બાળકોની હત્યા કેટલાંય નિર્દય પશુપંખીએ કરે છે પણ માનવજાત એવું કદી કરતી નથી. હું મૂળ સ્વરૂપે ગંગાદેવી છું. પણ મારે ખૂલ્બ દુઃખી થઈને પણ એવું કરવું પડ્યું છે; એનું કારણ મારું અભિમાન છે. અભિમાનમાં અંધ બનીને મેં એક અધિનો અપરાધ કર્યો. એમણે મને શાપ આપ્યો; એટલે મારે સ્ત્રીરૂપે જન્મ લેવો પડ્યો. ઘણા કાલાવાલા કર્યા ત્યારે અધિને શાપનું નિવારણ અર્પ્યું. આઠ વસુઓને પણ

બીજા એક અધિનો શાપ થયો હતો. એમનો ઉદ્ધાર એટલે પૂર્વસ્થિતિની પ્રાપ્તિ જો હું એમને જન્મ આપીને પછી જળસમાધિ કરાવું તો જ થાય. માટે મેં તેમને જળ સમાધિ કરાવી છે તેનું કારણ આ હકીકત છે. આ પુત્ર આઠમો વસુ છે. તમે મના કરો છો એટલે હવે એ તમારા પુત્ર તરીકે રહેશે પણ હવે આપણી શરત પ્રમાણે હું મારા સ્થાને ચાલી જાઉં છું. રાજન્ ! હું જાઉં તે પહેલાં તમારી પાસે એક યાચના કરું છું. મારું સ્ત્રીહૃદય છે. આ પુત્રની હું જનેતા છું. એને ભણાવીગણાવીને મોટો કરીને પછી એને હું તમને પાછો સોંપી દઈશ. મને એમ કરવાની હૃપા કરીને રજ આપો.’

શાંતનુંએ સંમતિ આપી એટલે ગંગાદેવી પુત્રને લઈને સીધાં વસિષ્ઠ અધિના આશ્રમમાં આવ્યાં. વેદાદિ શાસ્ત્રો ભણાવીને, સારા સંસ્કાર આપીને પુત્રને ઉછેરવાની વિનંતી કરી. વસિષ્ઠે એ વિનંતી સ્વીકારી. સમય જતાં ગાંગેય શાસ્ત્રવિદ્યામાં પારંગત થયા; એટલે વળી ગંગાદેવી ત્યાં આવ્યાં અને પુત્રને લઈને પરશુરામ પાસે પહોંચ્યાં. પુત્રને શાસ્ત્રવિદ્યા ભણાવવાની વિનંતી કરી. બ્રાહ્મણાજાતિનો ન હોય એવા કોઈ પુરુષને શાસ્ત્રાશ્રવિદ્યા ન ભણાવવાના પોતાના નિયમમાં ગંગાદેવીના આગ્રહને કારણે પરશુરામે અપવાદ કર્યો અને ગાંગેયને શાસ્ત્રાશ્રવિદ્યાવિશારદ બનાવ્યો.

ગંગાદેવી પુત્રને લઈને પાછાં આવશે અને પછી પોતાની પતની તરીકે સાથે રહેશે એવી આશાએ શાંતનુંએ બીજું લગ્ન કર્યું ન હતું. વચ્ચન આપ્યા પ્રમાણે શાસ્ત્ર અને શસ્ત્રગની વિદ્યામાં પારંગત થયેલા પુત્રને સોંપવા માટે એક દિવસ ગંગાદેવી આવી પહોંચ્યાં. શાંતનુંએ ઘણી

આજુ કરી પણ એ રોકાયાં નહિ; પુત્રને સોંપીને ચાલ્યાં ગયાં. ગંગાટેવી ચાલ્યાં ગયાં એટલે રાજા શાંતનું પાગલ જેવા થઈ ગયાં. એવી સ્થિતિમાં એક દિવસ એ યમુનાકિનારે ફરતા હતા ત્યાં એમણે એક નૌકામાં એક સુંદર ઝીને બેઠેલી જોઈ. માણસને જ્યારે કામ વ્યાપે છે ત્યારે એ લાજશરમ બધું જ વીસરી જાય છે. લગ્ન કરવાના ઈરાદે એમણે તપાસ કરાવી તો એ માછીમારની કન્યા છે એવું કહેવામાં આવ્યું. એટલે નિરાશ થઈને મહેલમાં પાછા ફર્યા. પિતાને દૃઃખી અને શોકમળન થયેલા જોઈને ગંગેય તપાસ કરી તો જણાયું કે : ‘નૌકામાં બેઠેલી ઝી ખરેખર માછીમારની પુત્રી નથી; પણ ક્ષત્રિય કન્યા છે. માછીમાર તો એનો પાલક પિતા છે. એનું ખરું નામ સત્યવતી છે પણ માછીમારને ત્યાં ઉિછરેલી હોવાથી લોકો એને મત્સ્યગંધા કહે છે.’ આ હકીકતની ખાતરી થતાં જ ગંગેય માછીમારને મબ્બા અને પોતાના પિતા માટે સત્યવતીના હાથની માગણી કરી. માગણી સાંભળીને માછીમાર ખુશ થઈ ગયો. પણ એણે શરત કરી કે જો મારી પુત્રીનો પુત્ર જ શાંતનું પછી રાજગાદીએ બેસે એવી ખાતરી આપવામાં આવે તો જ એનું લગ્ન રાજા સાથે કરવા પોતે ખુશી છે. ગંગેય એ માટે પોતાની જાતબાંહેઘરી આપી; પણ માછીમાર ચતુર હતો. એણે કહ્યું કે : ‘તમે તમારું વચન પાળશો એની મને ખાતરી છે; પણ તમારો પુત્ર થાય તે મારી પુત્રીના પુત્ર પાસેથી રાજ છીનવી લે તો ?’ શંકા સાંભળીને ગંગેય ઘડીવાર વિચારમાં પડ્યા. યમુનાજુનું જળ હથેળીમાં લઈને એમણે તરત જ પ્રતિજ્ઞા કરી કે, ‘હું આજુવન બ્રહ્મચારી

રહીશ.’ સત્યવતી અને એનો પાલક પિતા, ગંગેયની આ પ્રતિજ્ઞા સાંભળીને આશ્વર્યથી અવાક થઈ ગયાં. એ બન્નેને લઈને ગંગેય પિતા રાજા શાંતનું પાસે આવ્યા. પોતાની પ્રતિજ્ઞાની વાત કરી અને સત્યવતી સાથે લગ્ન કરવાની પિતાને વિનંતી કરી. પુત્રની આ ત્યાગબુદ્ધિથી રાજા શાંતનું પ્રસન્ન થયા. અતિ પુલકિત થઈને એમણે પુત્રને ‘ઈચિષ્ટ મૃત્યુ’ એટલે ઈચ્છામાં આવે ત્યારે જ મૃત્યુ પામે એવો વર આપ્યો. શાંતનું અને સત્યવતીના લગ્ન થયાં. ગંગેય આજુવન બ્રહ્મચારી રહેવાની ભીજ્મપ્રતિજ્ઞા લીધી ત્યારથી એ ભીજ્મ તરીકે ઓળખાવા લાગ્યા.

સત્યવતીએ બે પુત્રોને જન્મ આપ્યા – ચિત્રાંગદ અને વિચિત્રવીર્ય. મોટા થયા પછી એક ચુદ્ધમાં ચિત્રાંગદ મૃત્યુ પામ્યો. શાંતનું મરણ થયા બાદ ભીજ્મે વિચિત્રવીર્યને રાજગાદી ઉપર બેસાડ્યો. વિચિત્રવીર્યને બે રાણીએ હતી – અંબિકા અને અંબાલિકા; છતાં એ નિઃસંતાન મરણ પામ્યો. રાજગાદી ઉપર હવે કોણે બેસાડવો એ પ્રશ્ન ઉલ્લો થયો. એ વખતના કઢંગા રિવાજ પ્રમાણે બન્ને રાણીએ ઝારા નિયોગથી પુત્ર ઉત્પન્ન કરવાની સત્યવતીએ ભીજ્મને આગ્રહભરી વિનતી કરી; પણ એક વાર લીધેલી પ્રતિજ્ઞાનો ભંગ પોતે કદી નહિ કરે એવો એમણે મક્કમ જવાબ આપ્યો. સત્યવતીએ પોતાના માનસપુત્ર વ્યાસજુને ચાદ કર્યા. વ્યાસજુ આવ્યા. એમણે ત્રણ ફળો અલિમંત્રિત કર્યા અને તે ગ્રહણ કરવા રાણીએને પોતાની પાસે બોલાવી. રાણી અંબિકાએ લાજશરમના કારણે આંખો બંધ રાખીને હાથમાં ફળ લીધું અને ખાદ્યું; પરિણામે એને અંદ્યપુત્ર

ધૂતરાષ્ટ્ર પ્રાસ થયો. રાણી અંબાલિકાએ પણ અતિ વિહૃળ બનીને ગભરાતાં ગભરાતાં ફળ લીધું અને ખાદું; પરિણામે એને રોગી પુત્ર પાંડુ પ્રાસ થયો. એ બજેની દાસી વિપુલાએ ભક્તિભાવથી નમન કરીને ફળ લીધું અને ખાદું; પરિણામે એને ભક્તપુત્ર વિદુષરજી પ્રાસ થયા.

ધૂતરાષ્ટ્ર જ નમથી અંદ હોવાથી રાજશાસન માટે ધર્મશાસ્ત્ર અને રાજનીતિ પ્રમાણે લાયક ન ગણાય; તેથી ભીજે પાંડુને રાજગાઢી ઉપર બેસાડ્યો. આમ, કુટુંબમાં ભિષે પિતામહ શાંતનુંની ફરજો પણ બજાવવા માંડી ત્યારથી એ પિતામહ ભીજ્મના નામથી ઓળખાવા લાગ્યા. ધૂતરાષ્ટ્રને રાણી ગાંધારીથી સો પુત્રો, જેમાં મોટા પુત્રનું નામ દુર્યોધન હતું; અને એક પુત્રી પ્રાસ થયાં. રાજ પાંડુને કુંતાદેવીથી ત્રણ પુત્રો પ્રાસ થયા – યુદ્ધિષ્ઠિર, ભીમ અને અર્જુન; અને બીજી રાણી માદ્રીથી બે પુત્રો પ્રાસ થયા – નહુણ અને સહેદેવ. ધૂતરાષ્ટ્રના પુત્રો અને પાંડુના પાંચ પુત્રો કુદુરાજ જ હનુના વંશજો હોવાથી લોકવ્યવહારમાં કુળપરંપરા પ્રમાણે એ બધા જ કૌરવ નામથી ત્યારે ઓળખાતા હતા.

રાજ પાંડુ રોગી હતા. હવાપાણી સારાં મળે એ કારણે એ ચમુનાકિનારે મકાન બંધાવીને જંગલમાં રહેતા હતા. ત્યાં એક વખત વૈદ્યકીય સલાહસૂચના વિદુષ રહેણીકરણી કરવા જતાં એનું મૃત્યુ થયું. એ પછી કોણ જાણો શું થયું પણ પિતામહ ભીજ્મની બુદ્ધિમાં વિપરીત પરિવર્તન આવ્યું. અંધાપાના કારણે રાજશાસન માટે જે ધૂતરાષ્ટ્રને એમણે પહેલાં નાલાયક માન્યો હતો તેને જ એમણે રાજગાઢી ઉપર બેસાડ્યો અને એથી વધારે વિચિત્ર અને વિષમ

પગલું એ ભર્યું કે રાજના ચુવરાજપદે એમણે ધૂતરાષ્ટ્રના પુત્ર દુર્યોધનને નહિ પણ પાંડુના પુત્ર યુદ્ધિષ્ઠિરને સ્થાપિત કર્યો. દુર્યોધનને છંછેઠવા માટે આ કારણ પૂરતું હતું. પરિણામ એ આવ્યું કે યુદ્ધિષ્ઠિર નામના જ ચુવરાજ રહ્યા. અંધ રાજવી ધૂતરાષ્ટ્રના નામે બધો રાજકારોબાર દુર્યોધન જ કરવા લાગ્યો. ભીજ્મની સંમતિ મેળવીને ધૂતરાષ્ટ્રના નામે એણે બે આંદેશો તાત્કાલિક અમલમાં આવે એ રીતે બહાર પાડ્યા. અત્યાર સુધી ધૂતરાષ્ટ્ર અને પાંડુ – બજેના પુત્રો કૌરવો કહેવાતા હતા. પણ હવે કૌરવપદ એણે ધૂતરાષ્ટ્રના પુત્રો માટે જ મર્યાદિત બનાવ્યું અને યુદ્ધિષ્ઠિર વગેરે પાંચે ભાઈઓને પાંડવો (એટલે પાંડુના પુત્રો) તરીકે ઓળખવાનો રિવાજ શરૂ કર્યો. એનું બીજું પગલું ખૂબ જ ભયંકર હતું. રાજકુટુંબના સર્વ સભ્યો જેમાં ભીજ્મ, દ્રોણ અને કૃપાચાર્યનો પણ સમાપેશ કરવામાં આવ્યો હતો એ સર્વ સભ્યોને સાલિયાણાં તરીકે વાર્ષિક રોકડ રકમ વતા આવશ્યક પ્રમાણમાં અનાજ આપવાનું નક્કી કરાવ્યું. આ રોકડ રકમ અને અનાજ પોતાના ભંડારમાંથી પોતાના હાથે જ અપાય એવો એણે ખાસ આગ્રહ રાખ્યો. ઝાન, વિજ્ઞાન અને વ્યવહારનો એક સત્ય સિદ્ધાંત એ છે કે દૂષિત દ્રવ્ય અને અન્ન દુષ્ટ અને અધાર્મિક સ્વભાવ અને વૃત્તિવાળા પુરુષોએ સ્પર્શથી દૂષિત થયેલું હોય તો તે જે કોઈ ત્રણા કરે છે અને પોતાના ઉપયોગમાં લે છે તેની બુદ્ધિ અવશ્ય દૂષિત થાય છે અને એ વાપરનાર વ્યક્તિ ધીમે ધીમે પણ ચોક્કસ રીતે આસુરી સ્વભાવ અને વૃત્તિવાળી થાયટ છે. મહર્ષિ વ્યાસ કહે છે કે ભીજ્મ જેવા પુરુષની

બુદ્ધિમાં અને વર્તનમાં જે વિપરીત પરિવર્તન આવ્યું તેનું કારણ દૂષિત દ્રવ્ય અને અનજનો ઉપયોગ છે. દુર્યોધને જે દુષ્કૃત્યો કર્યા છે તેમાં શરૂઆતમાં થોડા શાબ્દિક વિરોધો દાખવ્યા સિવાય ભીષ્મે મૂક સંમતિ દાખવેલી છે તેનું કારણ પણ આ જ છે.

દુર્યોધન સ્વભાવથી દુષ્ક હતો. એ અભિમાનથી કહેતો કે ‘ધર્મનું સ્વરૂપ શું છે તે હું જાણું છું છતાં ધર્મનું આચરણ હું કરતો નથી; અધર્મનું સ્વરૂપ શું છે તે હું જાણું છું છતાં અધર્મનો ત્યાગ હું કરતો નથી.’ એ સાક્ષાત્ અધર્મમૂર્તિ અને કળિયુગનો અવતાર હતો. એને નિષ્કર્ષક રાજ ભોગવંધું હતું પણ પાંડવોથી, ખાસ કરીને ભીમ અને અર્જુનથી, એ મનમાં ખૂબ કરતો હતો; તેથી પાંડવોનો નાશ થાય એવા ઉપાયો એ એક થા બીજી રીતે થોજતો હતો. ભીમની હત્યા કરવા માટે એને ઝેરભિન્નિત મીઠાઈ ખવડાવી અને બેભાન થતાં નદીના જળમાં ફેંકી દેવડાવ્યો અને પછી ‘ભીમ દૂબી ગયો’ એવી જાહેરાત ત્યાં જ રોકકળ સાથે શરૂ કરી; પણ જેને રામ રાજે છે તેને કોઈ મારી શકતું નથી. ભીમનો એમાંથી અદ્ભુત રીતે બચાવ થયો. પણ પિતામહ ભીષ્મ ત્યારે એ પ્રસંગે એક શબ્દ પણ બોટ્યા હોય કે દુર્યોધનને ઠપકાનો એક શબ્દ સરખોય કહેલો જણાતો નથી. પાંડવોની હત્યા કરવાનો બીજો પ્રયાસ વધારે ભયંકર હતો. વારણાવત નામના નગરમાં દુર્યોધને શીદ્ધજવાલાગ્રાહી સામગ્રીથી એક લાક્ષાગૃહ બનાવડાવ્યું; અને તેમાં પાંડવો રહેવા જાય એવી સલાહ ભીષ્મ અને ધૃતરાષ્ટ્ર – એમની મારફતે અપાવી. પાંડવો ત્યાં રહેવા ગયા; પછી એક દિવસે

લાક્ષાગૃહને આગ ચંપાવી. પાંડવો અને કુન્તાજી આગમાં બળી ગયાં છે એમ મનાવીને એમની ઉત્તરકિયા કરાવી અને રાજમાં જાહેર શોક પળાવ્યો. પણ ભગવાને પાંચે પાંડવો અને માતા કુંતીની અદ્ભુત રીતે રક્ષા કરી. આ બન્ને પ્રસંગે દુર્યોધને પાંડવો અને કુંતાજીની ઉત્તરકિયાઓ કરાવી તોપણ એક નિર્બળ પ્રેક્ષક તરીકે ભીષ્મે મુંગા બની એ બદ્યું જોયા કર્યું. પાંડવો દ્રૌપદીને પરણયા એટલે ધૃતરાષ્ટ્ર લોકલાજના કારણે રાજમાથી થોડો ભાગ પાંડવોને આપ્યો. જીવનમાં જે ધર્મ અને ઈશ્વરને પોતાની સાથે રાજે છે તેની પ્રતિદિન પ્રગતિ જ થાય છે. નાના રાજમાંથી પાંડવોએ ધીમે ધીમે મોટું સામ્રાજ્ય સ્થાપયું. અદેખાઈની આગમાં બળી રહેલા દુર્યોધને મામા શકુનિની સલાહથી ચુદિષ્ઠિરને ધૂત રમવા માટે ભાવભર્યું આમંત્રણ આપ્યું. ચુદિષ્ઠિર ધર્મરાજા કહેવાતા હતા; પણ કાળ જયારે ફરે છે ત્યારે માણસની બુદ્ધિ પણ ફરે છે. ધર્મમૂર્તિ ચુદિષ્ઠિર અધર્મ કહેવાય એવું ધૂત રમવા તૈયાર થયા. એક વાર નહિ પણ બે વાર તૈયાર થયા. જુગાર જેના જીવનમાં દાખલ થાય છે તેને પાયમાલ કરીને જ છોડે છે. ઈતિહાસની આ વાત પિતામહ ભીષ્મ જાણતા હતા અને પોતાના પૌત્રો જેવા કૌરવો અને પાંડવોને અભિન જેવા દાહંક અને વિનાશક ધૂતની રમતમાંથી પાછા વાળવાની શક્તિ ધરાવતા હતા છતાં ભીષ્મ મુંગા રહ્યાં; એટલું જ નહિ પણ જયારે રાજસભામાં અનેક લોકોની હાજરીમાં એક તરફ દુર્યોધન અને એની દુષ્ક મંડળી અને બીજી તરફ ચુદિષ્ઠિર અને એમની મંડળી હાથમાં પાસા લઈને જુગાર રમવા બેઠા ત્યારે એ રમત જેવા માટે પોતાના ઉર્ચયપે એ બિરાજમાન પણ થયા. ધૂત એ ભયંકર

વ્યસન છે. વ્યક્તિ વ્યસનને વળગતી નથી પણ વ્યસન વ્યક્તિને વળગે છે; પણ એ જ્યારે વ્યક્તિને વળગે છે ત્યારે એના રક્તમાંસનું શોષણ કરીને અને એકલો હાડપિંજર જેવો બનાવી હે છે. ધર્મના જ્ઞાતા ચુદિષ્ઠને અધર્મનું સ્વરૂપ ગણાતું ધૂત રમતાં આવડતું ન હતું. ધૂત એ ભારે ભયંકર કપટકળા છે પણ એ ધૂત રમનાર એકલાનો નહિ પણ અની સાથે એના પરિવાર અને એની સમૃદ્ધિ અને શક્તિ – સર્વનો નાશ કરે છે. ચુદિષ્ઠર રાજપાટ હારી જાય છે ત્યારે શકુનિની ઉશ્કેરણીથી પોતાની જાતને હોડમાં મૂકે છે અને હારી જાય છે; પોતાના ભાઈઓને હોડમાં મૂકે છે અને હારી જાય છે. આખરે એમને ભાન થાય છે કે હવે હોડમાં મૂકવા જેવું એમની પાસે કંઈ જ રહ્યું નથી; ત્યારે દુર્મતિ શકુનિ ઘીરે રહીને સૂચવે છે કે હોડમાં મૂકવા જેવી એક અતિ કીમતી વસ્તુ હજુ એમની પાસે છે – એ વસ્તુ એટલે એમની પરિણીત સ્ત્રી ક્રૌપદી. બીજાઓને ધર્મનો ઉપદેશ આપનાર ચુદિષ્ઠર પોતાની પરિણીત સ્ત્રીને હોડમાં મૂકવા જેવી બજારુ વસ્તુ માને એ કેટલું બધું હીણું કહેવાય ! પિતામહ ભીષ્મ અને આચાર્ય ક્રોણ પણ ત્યાં બેઠા હતા. એમણે પણ સ્ત્રીને હોડમાં મૂકી શકાય એવી બજારુ વસ્તુ માની એ હકીકત દુર્જનના યોગથી માણસ કેવી અધિમ કક્ષાએ ઊતરી જાય છે એનો જવલંત દાખલો છે. પોતાની જાતને હારી ગયા પછી પોતાની સ્ત્રીને હોડમાં મૂકી શકાય કે કેમ ? – એનો વિચાર ધર્મ અને કાયદાની દર્શિએ કર્યા સિવાય જ વ્યસનના વમળમાં ફસાયેલા ચુદિષ્ઠરે તરત જ ક્રૌપદીને હોડમાં મૂકી અને પહેલા જ દાવમાં

હારી ગયા. બીજી જ કષણે ક્રૌપદીને જાતે સભામાં હાજર થવાનો આદેશ છૂટયો. ક્રૌપદી રાજ ચુદિષ્ઠરની રાણી હતી, પિતામહ ભીષ્મના રાજકુટુંબની મોટી પુત્રપદ્ધુ હતી, સતી હતી; સન્નારીતવની મૂર્તિ હતી. અને રાજસભામાં આવી અપમાનિત રીતે લવાય કે કેમ એનો પણ કોઇએ વિચાર ન કર્યો.

જે ધૂત ક્રૌપજદીને સભામાં લઈ આવવા માટે ગયો તે પાછો આવ્યો. ક્રૌપદીએ અંધરાજવી ધૂતરાષ્ટ્ર, પિતામહ ભીષ્મ અને આચાર્ય ક્રોણાને પુછાવ્યું હતું કે, ‘ચુદિષ્ઠર ધૂતમાં પોતાની જાતને હારી ગયા તે પહેલાં પોતાને હોડમાં મૂકી હતી કે તે પછી ? જો એ પહેલાં પોતાની જાતને હારી ગયા હોય અને પછી પતનીને હોડમાં મૂકી હોય તો તેમ કરવાનો એમને અધિકાર છે કે કેમ ?’ સભામાં બેઠેલા ત્રણે વડીલોએ પ્રશ્ન સાંભળીને માથું નીચું ઝુકાવી દીધું; ત્યારે દુર્યોધન અને કર્હિના કહેવાથી દુષ્ટ દુઃશાસન મહેલમાં ગયો અને ક્રૌપદીને સભામાં ખેંચી લાવ્યો. સભામાં ગમગીની અને ગલાનિ છવાઈ ગઈ હતી. ક્રૌપદી કાકા ધૂતરાષ્ટ્ર, પિતામહ ભીષ્મ અને આચાર્ય ક્રોણાની મર્યાદા હમેશાં સાચવતી હતી; પણ જ્યારે એણે એ બધાને નીચું માથું રાખીને બેઠેલા જોયા ત્યારે એનો કોપાનિ પ્રજવલિત થઈ ગયો. એણે ત્રણે વડીલોને નામજોગ સંબોધન કરીને તીખા સ્વરે પૂછાયું : ‘પિતાતુલ્ય કાકા ધૂતરાષ્ટ્રજી ! દાદા ભીષ્મ ! આચાર્ય ક્રોણ ! તમે સભામાં ધર્મની રક્ષા કરવા માટે બેઠા છો. તમને રાજપદ મળેલું છે તે ધર્મની રક્ષા કરવા માટે મળેલું છે; તમે પિતામહ અને આચાર્ય કહેવાય છો તે ધર્મની રક્ષા કરવા

માટે કહેવાય છો. હું તમારી પુત્રવધુ એટલે પુત્રી ક્રૌપદી પૂછું છું કે કયા ધર્મશાસ્ત્રના આદેશ આધારે તમે મને અહીંયા ધૂતસભામાં એટલે અધર્મસભામાં ખેંચી લાવ્યા છો ? હું ક્રૌપદી તમને પૂછું છું કે કયા ધર્મશાસ્ત્રના આધારે યુધિષ્ઠિરજી પોતાની જાતને જુગારમાં હારી ગયા પછી મને હોડમાં મૂકી શકે છે ? જો આ દુષ્કૃત્ય માટે ધર્મશાસ્ત્રનો કોઈ આધાર ન હોય તો એક નિર્દોષ નારીના ધર્મની મર્યાદાનો બંગ કરવા માટે કોઈ જવાબદાર છે ? કોઈ દોષિત છે ?' ક્રૌપદીનું રૂક્ષ સ્વપ્ન જોઈને સભામાં સર્વનાં હૃદય થરથર ધૂજી ઉઠ્યાં. કોઈ કંઈ બોલી શક્યું નાથી. ક્રૌપદીએ ફરીથી પોતાના શબ્દો દોહરાવ્યા અને ફરીથી ઉત્ત્ર સ્વરે જવાબ માર્યો. બધાને મનમાં ભય લાગ્યે કે આ નિર્દોષ સતીનારી શાપ દઈ દેશો તો? આખરે પિતામહ ભીજુ લેખની શરૂઆતમાં જે શ્લોક ટાંક્યો છે તે કહીને બોલ્યો કે : 'યુધિષ્ઠિરે જ તને હોડમાં મૂકી છે એટલે અમે શું કરીએ ? અમણે પોતાની જાતને હારી ગયા પછી તને હોડમાં મૂકી છે કે પહેલાં મૂકી છે એ પ્રશ્ન જ પછી અસ્થાને છે.' ક્રૌપદીએ તરત જ પ્રશ્ન પૂછ્યો : 'માણસ પોતાની જાતને હારી જાય પછી બીજાને હોડમાં મૂક્યાનો એને અધિકાર જ રહેતો નથી; છતાં તમે એ મુદ્ધાની વાત ઉકાવી દો છો અને બીજી અવળી વાત કરો છો એનું કારણ મને સમજાતું નથી. જે સભામાં આવી અવળી બુદ્ધિવાળા પુરુષો બેઠા હોય ત્યાં મારા જેવી નિર્દોષ નારીને ન્યાય કર્યાંથી મળવાનો છે? ધર્મના અંચળા ઓથે જચારે અધર્મ જ આચારાતો હોય ત્યારે સત્ય, ધર્મ, ન્યાયની રક્ષા માટે એકમાત્ર સર્વેક્ષર શ્રીહરિ જ આધાર

છે. સભામાંથી ત્યારે દુર્યોધનનો નાનો ભાઈ વિકર્ણ અને વિદુરજી વિરોધ કરવા ઊભા થયા. બજે જણે સ્પષ્ટ શબ્દોમાં કહ્યું કે, 'યુધિષ્ઠિર પોતાની જાતને ધૂતમાં હારી ગયા છે એટલે પછી એ ક્રૌપદીને હોડમાં મૂકી શકે નાહિં; છતાં ક્રૌપદીને સભામાં ખેંચી લાવવામાં આવી છે એ નર્યો અધર્મ થયો છે.' પણ દુર્યોધને અને કર્ણો તેમને ધમકાવીને બેસાડી દીધા. પિતામહ ભીજુ ત્યારે કંઈ જ બોલ્યા ન હતા. હે ફૃષ્ટણ ! હે ગોપાણ ! હે ભગવન્ ! એમ કહીને ક્રૌપદીએ આ સમય દરમિયાન આંખો મીંચી દીધી અને ભગવાનના દચાનમાં પરોવાઈ ગઈ. દુષ્ટ દુઃશાસને ક્રૌપદીએ પહેલેલું વસ્ત્ર ખેંચવાનો અને એને સભામાં નવાણી કરવાનો જોરદાર પ્રયત્ન કર્યો ત્યારે ભારે ચમત્કાર સર્જાયો. દુઃશાસન ક્રૌપદીના શરીર ઉપરથી જેમ જેમ વસ્ત્ર ખેંચતો ગયો. તેમ તેમ નવાં વસ્ત્રો એના શરીર ઉપર આવતાં ગયાં. વસ્ત્રો ખેંચી ખેંચીને એ થાક્યો અને આખરે સભામાં બેભાન જેવો થઈને પડ્યો ત્યારે બધાની આંખ ઉઘડી. બધાને જાણે કોઈએ જોરથી લપડાક મારી હોય અને લાત મારી હોય તેમ દરેકની બુદ્ધિ ઠેકાણે આવી. ધૂતરાષ્ટ્રને આંખે દેખાતું ન હતું પણ અંતરની આંખે એણે જોયું કે હવે જો ક્રૌપદીને રીક્વિને મનાવી લેવામાં નાહિં આવે તો બધાનું સત્યાનાશ નીકળી જશે. બ્રહ્મચર્યપ્રતની આદર્શમૂર્તિ ગણાતા અને ઈરિષિત મૃત્યુવર પામેલા પિતામહ ભીજુને પણ મનમાં, જીવનમાં પહેલી વાર ક્રૌપદીનો ભય લાગ્યો. આચાર્ય ક્રોણાનું બ્રાહ્મણા હૃદય અકલ્પ્ય ભયથી કંપી ઉઠ્યું. ધૂતરાષ્ટ્ર, ક્રૌપદીને વિનંતી કરતા હોય એવા સ્વરે કહ્યું : 'બેટા ક્રૌપદી ! તું નિર્દોષ છે. તારે જે પરેશાની ભોગવવી પડી છે તે માટે દિલગીર છું. તારી

દફતા જોઈને હું પ્રસન્ન થયો છું. તારી ઈરછામાં આવે તે વર તું માગી લે.' સતી ક્રૌપદીએ ધૂતની રમત દરમિયાન જે કંઈ હોડો રમાઈ હોય તે બધી રદ કરીને પૂર્વવત્ત સ્થિતિ સ્થાપવાની માગણી કરી. પરિણામે પાંડવો પૂર્વવત્તરાજસતા, પદ અને પ્રતિષ્ઠા પામ્યા; પણ એમાં પિતામહ ભીષ્મે જે ભાગ ભજવ્યો તે ઈતિહાસના પાને એમના ઉજ્જવળ નામ ઉપર એક કલંક તરીકે જ આજે પણ નોંધાયેલો રહ્યો છે-

અધર્મના અવતાર સમા દુર્યોધનના યોગથી દૂષિત થયેલું ક્રબ્ય અને અન્ન, જીવનનિર્વાહ માટે વાપરવાથી પિતામહ ભીષ્મના નામને કલંક લાગ્યું છે. એમનું પૂર્વજીવન કેવું ઉન્નત હતું ? આજીવન બ્રહ્મચર્યવ્રતનું પાલન કરવાની પ્રતિજ્ઞા છોડી દઈને અંબા સાથે લગ્ન કરવાની પોતાના ગુરુ પરશુરામની આજ્ઞા પણ એમણે માની ન હતી. પોતાની પ્રતિજ્ઞાનો ભંગ કરવા કરતાં ગુરુ સાથે ચુદ્ધ કરવાનું એમણે પસંદ કર્યું હતું. વિચિત્રવીર્ય જ્યારે નિઃસંતાન ગુજરી ગયો ત્યારે એ કાળે ચાલતા રિવાજ પ્રમાણે રાણી અંબિકા અને અંબાલિકાને નિયોગ ક્ષારા પુત્રપ્રાસિ થાય એવું કરવાની રાજમાતા સત્યવતીની આજ્ઞા પણ એમણે માની ન હતી. એવો અવિચળ પ્રતિધ્યારી પુરુષ ભરસભામાં એક નિર્દોષ નારીને નવસ્ત્રી કરવાનો પ્રચાસ મુંગા મોઢે બેસીને જોયા કરે એનું કારણ શું ? એનું કારણ એક જ હતું. દૂષિત અન્ન અને ક્રબ્યના યોગથી એ હતવીર્ય બની ગયા હતા. એ કાળના સમાજમાં ભીષ્મ ધર્મના જ્ઞાતા ગણાતા હતા. સારા સારા માણસો ધર્મનિયમ અને ધર્મવિધિ અંગે ગુંગવાતા ત્યારે એમની સલાહ લેવા આવતા હતા. પોતાના જીવનની રહેણીકરણીમાં પણ

એમણે કદી ધર્મચાર છોડ્યો ન હતો. એવો ધર્મદ્રષ્ટા અને ધર્મજ્ઞાતા અધર્મની મૂર્તિ કહેવાતા દુર્યોધનનાં કૃત્યોને ટેકો આપે ત્યારે એમ જ માનવું રહ્યું કે માણસને અન્ન તેવા ઓક્કાર આવે છે. એ જેવું ખાય છે તેવું જ કરે છે. ભીષ્મે અધર્મનું ક્રબ્ય અને અધર્મનું અન્ન ખાદ્યું હતું. એટલે જ એમને અધર્મ આચરવાનું સૂક્ષ્યું હતું. ભીષ્મે શસ્ત્રાસ્ત્રવિદ્યામાં એવી નિપુણતા મેળવી હતી કે મોટા મોટા મહારથીએ પણ એની સામે ઊભા રહી શકતા ન હતા. પોતાના કાંડાની શક્તિને આધારે એ કુબેર ભંડારી પાસેથી પણ મનગમતા પ્રમાણમાં નજરાણારૂપે ક્રબ્ય મેળવી શકે તેમ હતું. પણ દુર્યોધનનો પક્ષ લેવા માટે અને અધર્મને ટેકો આપવા માટે એમને જ્યારે વિદુરજીએ ઠપકો આપ્યો અને અધર્મના માર્ગેથી પાછા વળવાની સલાહ આપી ત્યારે નબળામાં નબળા ગુલામની જેમ 'પુરુષ અર્થનો દાસ છે' એમ કહીને એ પાણીમાં બેસી ગયા હતા. જીવનમાં એ વારંવાર કહેતા કે પાંડવો સદાચારી છે, સત્યનિષ્ઠ અને ધર્મવાળા છે અને ભગવાનના ભક્ત છે; અને દુર્યોધનાદિ કૌરવો દુષરાચારી છે, અસત્યપ્રિય, અધર્મી અને અભક્ત છે. છતાં દૂષિત ક્રબ્ય અને અન્ન ગ્રહણ કરવાથી એ બાળાશચ્ચા ઉપર સૂતા ત્યાં સુધી દુર્યોધનનો પક્ષ છોડી શક્યા ન હતા. ચુદિષ્ઠરાદિ પાંડવો પોતાને પ્રિય છે અને ચુદ્ધમાં એમનો જ વિજય થવો જોઈએ એવું એ વારંવાર કહેતા હતા પણ ચુદ્ધના નવમા દિવસે જ્યારે દુર્યોધને ઠપકો આપતાં એમને કહ્યું કે : 'દાદા ! તમે મારા સેનાપતિ થથા છો પણ મન મૂકીને

ચુંદુક કરતા હો એમ જણાતું નથી. આજ નવ નવ દિવસ થયા છતાં, પાંચ પાંડવો પૈકી એકનાય શરીર ઉપર તમે ઉજરડો સરખોય કરી શક્યા નથી.’ દુર્યોધનનો ચોગ થયો ત્યારથી ભીષ્મ ભાનસાન ભૂલી ગયા હતા; પણ દુર્યોધનના આ શબ્દના પરિણામે એમણે સંપૂર્ણ ભાન ગુમાવી દીઘું છે. છેક છેલ્લા પાટલે બેસતા હોય એમ એ બોલી ઉઠયાં : ‘આવતીકાલે સાંજ સુધીમાં હું પૃથ્વી નપાંડવી કરીશ.’ ભગવાન શ્રીકૃષ્ણે આ વાત સાંભળી. એમણે મનોમન નક્કી કર્યું કે : ‘ભીષ્મના પતનની ઘડી હવે પાકી ગઈ છે.’ બીજા દિવસે

ચુંદુકમાં ભીષ્મની સામે એમણે અર્જુનને પાછળ અને શિખંડીને આગળ રાખ્યો. શિખંડી સ્ત્રીઝુપે જન્મ્યો હતો પણ પાછળથી મંત્રબળે પુરુષજુપે*૧ પરિવર્તન પામ્યો હતો. દુર્યોધન આગળ ભીષ્મે જે બડાશ મારી હતી તે શબ્દો ભીષ્મના મોમાં જ રહ્યા. શિખંડીને આગળ રાખીને અર્જુન એમના ઉપર જે બાળાવર્ષા કરતો હતો તેનો એ સામનો કરી શકતા ન હતા. આખરે દેખીતી રીતે તો શિખંડીના એક બાળો પણ ખરેખર તો અર્જુનના બાળો મરણાતોલ ઘાયલ થઈને એ જમીન ઉપર ઢળી પડ્યા. એ જ વખતે એ મૃત્યુ પામ્યા હોત પણ ઈચ્છિત મૃત્યુના વરના પ્રતાપે

* ૧ સ્વેચ્છાપૂર્વક જાતીય પરિવર્તન આજે વૈજ્ઞાનિકો અશક્ય માને છે પણ પહેલાં મંત્રબળે એ શક્ય બનતું હતું. શિખંડીની કથા પણ એ પ્રકારની છે. રાજ દુપ્દે રુદ્ધની પ્રસન્નતા માટે એક યજા કર્યો. રુદ્ધ પ્રસન્ન થયા. એમણે વર આખ્યો કે તમે એક પુત્રી થશે પણ લાયક વયની થતાં એ પુરુષમાં પરિવર્તન પામશે અને ભારતીય ચુંદુકમાં ભીષ્મને મારશે. આ વરના પરિણામે દુપદને ત્યાં પુત્રી જન્મી. એનું નામ શિખંડી રાખ્યું. (આ નામ પુંલિંગ અને સ્ત્રીલિંગ - બન્નેમાં સરખી રીતે વાપરી શકાય છે) રુદ્ધે આપેલા વર ઉપર વિશ્વાસ રાખીને રાજએ પુત્રી નહિ પણ પુત્ર જ જન્મ્યો છે એવી જહેરાત કરી. એનો ઉછેર અને શિક્ષણ પણ પછી પુત્ર પ્રમાણે જ કર્યું. શાસ્ત્ર અને શક્તિ બન્ને વિદ્યામાં નિપુણ બનેલા શિખંડીનું પછી પશ્ચિમ દશાણના રાજ હિરણ્યવર્માની પુત્રી સાથે લગ્ન થયું. રાજકુમારી સાસરે આવી ત્યારે એને ખબર પડી કે શિખંડી પુરુષ નથી પણ સ્ત્રી છે. એ પોતાને પિયેર ગઈ અને બધી વાત કહી. પત્ની પિયેર ગઈ એટલે શિખંડી જંગલમાં જતો રહ્યો. ત્યાં એણે ઉપવાસ કરીને ઉચ્ચ તપ શક્ક કર્યું. સ્થૂલકર્ણ નામનો એક યક્ષ એની પાસે આવ્યો. શિખંડીએ જે હકીકત કહી તેથી યક્ષને દ્વારા આવી. એણે મંત્રબળે પોતાનું પુરુષત્વ શિખંડીને આખ્યું અને તેનું સ્ત્રીત્વ પોતે ધારણ કર્યું. યક્ષે શરત કરી કે : ‘તારું કામ પતી જથ્ય એટલે તારે પુરુષત્વ પાછું આપી દેવું.’ શિખંડીએ શરત કબૂલ કરી. ખરેખર પુરુષજુપે પાછા ફરેતા શિખંડીને લેછને દુપદને ઘણો હર્ષ થયો. એટલામાં પુત્રીના કહેવાથી ગુસ્સે થયેલો હિરણ્યવર્મા સૈન્ય ગઈને દુપદ ઉપર ચઢી આવ્યો. દુપદે કહેવાયું કે : ‘શિખંડી પુરુષ છે કે સ્ત્રી છે એની પૂરી તપાસ કર્યા સિવાય તમે ચુંદુક કરવા આવ્યા છો તે દીક કર્યું નથી. તમે તમારી રીતે તપાસ કરો; છતાં ચુંદુક કરવું જ હોય તો હું તૈયાર છું.’ હિરણ્યવર્મા ખાનગી રાહે તપાસ કરાવી ત્યારે શિખંડી પુરુષ છે એવી હકીકત નીકળી. શિખંડીને પછી બે પુત્રો થયા. એ પછી સ્થૂલકર્ણને વચ્ચન આખ્યા પ્રમાણે પુરુષત્વ પાછું આપવા માટે શિખંડી જંગલમાં આવ્યો. આ દરમિયાન યક્ષોના ઉપરી કુબેર એ જંગલમાં પદ્ધાર્યા. સ્ત્રીત્વ પામેલો સ્થૂલકર્ણ અભનું સંભાન કરવા ન ગયો. એટલે કુબેરે એને પક્કા ભગાવ્યો. પોતાના અનુચરને સ્ત્રીત્વ પ્રાપ્ત થયેલું લેછને કુબેરે શાપ આખ્યો કે : ‘હવે તું સ્ત્રી તરીકે જ રહેણે.’ સ્થૂલકર્ણો બધી વાત કહી ત્યારે કુબેરે કહ્યું : ‘હવે જ્યારે શિખંડી મરણ પામે ત્યારે તને પુરુષત્વ પુનઃ પ્રાપ્ત થશે. શિખંડી જ્યારે એને પુરુષત્વ પાછું સૌંપવા આવ્યો ત્યારે યક્ષે આ વાત કહી. ઈતિહાસ કહે છે કે ભારતના ચુંદુક અંતે જ્યારે શિખંડીની અશ્વત્થામાના હાથે હત્યા થઈ ત્યારે યક્ષ પાછું પુરુષત્વ પામ્યો.

દક્ષિણાયનનો સૂર્ય ઉત્તરાયનનો થાય ત્યાં સુધી કાળને થોભી જવાની એમણે કરેલી વિનંતી કાળે, ભગવદ્ગુરુચાથી ગ્રાહ્ય રાખી એટલે એ બચી ગયા; પણ અજ્ઞાવીસ દિવસનો એ જીવનકાળ એમણે બાળશર્યા ઉપર ભૂખ્યા અને તરસ્યા વીતાવવો પડ્યો.

પિતામહ ભીષમ જેવા ધર્મનિષ્ઠ હતા તેવા જ ભગવદ્ગુરુભક્ત હતા. ભગવાન શ્રીકૃષ્ણને એ કેટલીક વખત પ્રત્યક્ષ ભગવાન માનતા તો કેટલીક વખત એથી વિરુદ્ધ પણ વર્તતા હતા. ચુદ્ધનો સામાન્ય નિયમ એ હોય છે કે પ્રતિસ્પદી નિઃશાસ્ત્ર બનેલો હોય ત્યારે એના ઉપર પ્રહાર ન કરવો જોઈએ; કોઈ પણ વ્યક્તિ જેની પાસે હથિયાર ન હોય તેના ઉપર પ્રહાર ન કરવો જોઈએ. ચુદ્ધમાં એક પ્રસંગે અર્જુન નિઃશાસ્ત્ર સ્થિરતિમાં આવી ગયો છતાં ચુદ્ધમાં સામાન્ય નિયમ વિરુદ્ધ ભીષે એના ઉપર બાળવષ્ણ ચાલુ રાખી ત્યારે ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ ભીષમને આ નિયમની ચાદ આપી ત્યારે એમણે શ્રીકૃષ્ણા સામે શાસ્ત્ર ઉગામ્યું. પણ ભગવાન શ્રીકૃષ્ણા રથનું પૈદું કાઢીને તેને સુર્દર્શન ચક જેમ જમણા હાથમાં ધારણ કરીને ધૂમાવ્યું ત્યારે એમને પોતાની ભૂલ સમજાઈ હતી. બાળશર્યા ઉપર પડ્યા પડ્યા એમના અંતરમાં એક જ ઝંખના હતી – ભગવાનનું પ્રત્યક્ષ દર્શન કરવું. થોડા અંતરે શિબિરમાં જ ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ પ્રત્યક્ષ બિરાજતા હતા. છતાં એ એમને દર્શન દેવા પદ્યારવાની વિનંતી ન કરી શક્યા. ચુદ્ધ અંતે ચુદ્ધિષ્ઠને અપાર અશાંતિ થધ. એમને ભગવાન શ્રીકૃષ્ણાના વચનમાં શ્રુત્વા ન હતી; બાળશર્યા ઉપર સૂતેલા ભીષમના વચનમાં વિશ્વાસ હતો. ત્યારે ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ ચુદ્ધિષ્ઠને લઈને ભીષમ પાસે આવે છે. જે

ભગવાનનું દર્શન કરવાની ભીષમની ઝંખના હતી તે આમ કૃપા કરીને નજર સામે આવ્યા ત્યારે ભીષમ ચુદ્ધિષ્ઠને શાંતિ મળે એ માટે ઉપદેશ આપવા બેઠા. શાંતિ મળે એ માટે જે વિષણુસહસ્રનામ એમણે ચુદ્ધિષ્ઠને સમજાવ્યું એ નામના નામી સામે ઊભેલા હોવા છતાં એ ભગવાનનું દર્શન કરવા માટે અન્યત્ર ફાંફા માર્યા હતા. ભગવાન એમની દાખિલા પરોક્ષ હતા એટલે ચુદ્ધિષ્ઠને પણ શાંતિ માટે એમણે પરોક્ષ ભગવાનનું નામ ભણાવ્યું. ભગવાનના પ્રત્યક્ષ સ્વરૂપને ન એણખી શક્યા, ન ચુદ્ધિષ્ઠ ઓળખાવી શક્યા. મહર્ષિ વ્યાસજી કહે છે કે એનું કારણ એક જ હતું – દુર્જનનો સંગ અને દુર્જનના સ્પર્શથી દૂષિત થયેલા ક્રત્ય અને અનન્તનો ઉપભોગ. જીવ પોતાની અવળચંડાઈ છોડતો નથી પણ પરમાત્મા પોતાનો દયાળું અને કૃપાળું સ્વભાવ છોડતા નથી. ભીષમની અવળચંડાઈ છોડાવવા માટે અજ્ઞાવીસ દિવસના અંતે જયારે ઉત્તરાયન શરૂ થયું ત્યારે એમને અસહ્ય વેદના ઊપડી. એ વેદનાના અનિનમાં તપીને, શોકાઈને, જીવનની અંતિમ પળોમાં એમનું મન વિશુદ્ધ થયું. અને ચુદ્ધિષ્ઠની બાજુમાં ઊભેલા ભગવાન શ્રીકૃષ્ણા ઉપર સ્થિર દાખિલ કરીને એમણે ભગવાનની સ્તુતિ કરવાનું શરૂ કર્યું. ભાગવતમાં જુદા જુદા ભક્તોએ ભગવાનની સ્તુતિ કરેલા પ્રસંગો નોંધાયેલા છે. પણ એ સર્વ સ્તુતિઓમાં અર્થ અને ભાવની દાખિલા ભીષમસ્તુતિ મેર ગણાય છે. પહેલા સ્કંદ્યમાં ભીષે કરેલી ભગવત્સ્તુતિ ગૂંથી લેવામાં આવી છે. આ સ્તુતિગાન પૂરું થયું અને ભીષે દેહત્યાગ કર્યો. સત્શાસ્ત્રો અને સત્પુરુષો તેથી તાળી પાડીને ઉર્ચ સ્વરે કહે છે કે, નિષ્કામભાવે સત્પુરુષોનો સંગ

કરવાથી જીવનમાં અધમમાં અધમ કક્ષાએ પહોંચેલી વ્યક્તિ પણ આત્મોનનિતિનું ઉરચ શિખર સર કરે છે અને આ જીવનમાં જ પરમાત્માનું સાધર્ય પામે છે; જ્યારે અસતપુરુષના માત્ર પડછાયામાં પણ ઊભા

રહેવાથી ઊંચામાં ઊંચા શિખરે બેઠેલી વ્યક્તિ, અવનિતિની ઊંડી ગર્તામાં ફેંકાઈ જાય છે, એટલું જ નહિ પણ એ સ્વયં પાકો અસત પુરુષ બની જાય છે.

“.... હેણ, હેણના સંબંધીઓ અને વિષયોમાં હેત, એ જ ભગવાનની માયા છે. એ હેતના પ્રવાહમાં જે ન તણાય, તેની વૃત્તિ ભગવાનના સ્વરૂપમાં સ્વાભાવિક રીતે જ રહે છે. ”

અક્ષરનિવાસ

(૧) ધર્મજના વતની-હાલ અમેરિકા રહેતા પ.ભ. નગીનભાઈ આશાભાઈ પટેલ ૮૨ વર્ષની ઉંમરે તા. ૨૯-૮-૧૯૮૮ના રોજ અમેરિકામાં ફલોરીડામાં ભગવતું સ્મરણ કરતા કરતા અક્ષરનિવાસી થયા છે. અ.નિ.પ.પૂ. દયાળુંશ્રી ગુરુજી નાથજીભાઈ શુક્લ અને અ.નિ.પ.પૂ. મોટાભાઈ ઈશ્વરલાલ પંડ્યાના યોગથી તેમનામાં સત્સંગ અને સેવાના સંસ્કાર વૃદ્ધિ પામ્યા હતા. ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણ તેમને પોતાના ધામનું સુખ આપે અને તેમના કુટુંબી જનોને તેમનો વિયોગ સહન કરવાનું બળ આપે એ જ નભે પ્રાર્થના.

(૨) અમદાવાદનાં ગં.સ્વ. પ્રવિણાબેન ભૂપેન્દ્રભાઈ શાહ, ટુંકી માંદગીમાં-ભગવતું સ્મરણ કરતા કરતા અમદાવાદમાં અક્ષરનિવાસી થયાં છે. તેઓ ભગવદીય સન્નારી હતાં. અતે એ ઉત્સેખનીય છે કે તેમના પતિ અ.નિ. ભૂપેન્દ્રભાઈ વાડીલાલ શાહે, કપરા કાળમાં કુટુંબના વિરોધ વરચે શૂરૂવીરતાથી સત્સંગ રાખેલો અને પ.પૂ. ગુરુજી નાથજીભાઈ અને પ.પૂ. મોટાભાઈના દઢ સત્સંગ યોગથી ભૂપેન્દ્રભાઈમાં સેવા-સત્સંગ અને કિરતનભક્તિના સંસ્કારો દઢ હતા. ભગવાન સ્વામિનારાયણ અ.નિ. પ્રવિણાબેનને નિજ સમીપનું સુખ આપે અને તેમના કુટુંબીજનોને તેમનો વિરહ સહન કરવાનું બળ આપે એવી પ્રાર્થના છે.

- : નોંધ : -

તા. ૧૪-૦૮-૨૦૧૮નો રોજ “શ્રી સ્વામિનારાયણ સત્સંગ સેવા મંડળ” ની સામાન્ય સભા વડતાલ મુકામે રાખેલ છે.

એજન્ડા

(૧) ગત વર્ષના હિસાબો મંજૂર કરવા.

(૨) પ્રમુખશ્રી તરફી રજૂ કરે તે.

સ્થળ : શ્રી નાથજીભાઈનો ઊતારો, કાનજી ભુવન પાસે, વડતાલ.

સમય : બપોરે ૧-૦૦ કલાકે

આપણે કયાં છીએ ?

-મનુભાઈ શાહ

દિનપ્રતિદિન પ્રગતિ પામતા આ સસારમાં દરેક મનુષ્યે વિચારવું કે, હું કયાં છું ? જેણે પ્રગતિ કરવી હોય તેણે પોતાનું જીવનદ્યેય નક્કી કરવું જોઈએ. દ્યેય વિનાનું જીવન, સુકાન વગરના નાવની માક્ક જેમ તેમ વહી જાય છે. દરેક માણસ પોતાની બુદ્ધિ અને રૂચિ અનુસાર પોતાનું દ્યેય નક્કી કરે છે; પણ આપણે તો શ્રીજીની ચરણનું શરણ ગ્રહ્યું છે, માટે તેમણે આપણા જીવનનું જે દ્યેય હોવું જોઈએ. તે એ છે કે, વાસના માત્રની નિપૃત્તિ કરીને, ભગવાનના કલ્યાણકારી સર્વગુણોનો આપણા હૃદયમાં નિવાસ કરાવવો. આ દ્યેય સિદ્ધ કરવાનો ઉપાય પરમહૃપાળું પરમાત્મા શ્રીસ્વામિનારાયણ ભગવાને પોતે જ બતાવ્યો છે; તે એ છે કે, જેના હૃદયમાં મહાત્મ્યે સહિત ભગવાનની ભક્તિ હોય તેના હૃદયમાં સર્વકલ્યાણકારી ગુણ આવીને નિવાસ કરે છે અને તેની વાસના ટળી જાય છે.

આપણે સર્વ ભગવાનની ભક્તિ કરીએ છીએ, પૂજાપાઠ કરીએ છીએ, કથાવાર્તા સાંભળીએ છીએ, દૈવર્દશને જઈએ છીએ, વગેરે ભક્તિ સંબંધી સાધનો કરીએ છીએ, પણ જોઈએ તેટલું બળ, આનંદ અને સુખ આવતાં નથી, કારણ કે આપણે જેણી ભક્તિ કરીએ છીએ તેમનું ચથાર્થ મહાત્મ્ય સમજતા નથી. આપણાને જે મલ્યા છે અને જેનું આપણે ભજન સ્મરણ કરીએ છીએ તેના સ્વરૂપને ચથાર્થીને ઓળખી લેવું જોઈએ. આપણી પ્રાસિ કંઈ જેવી તેવી નથી, પરબ્રહ્મ પરમાત્માનો મેળાપ કંઈ ઓછા પુણ્યથી થતો નથી; પરંતુ પ્રાસ થયેલ અવસરનો જોઈએ તેવો મહિમા જાણ્યો નથી, તેથી આવી દુર્લભ પ્રાસિને વિસરી જઈ, દુઃખદાયી નાશવંત પદાર્થી પાછળ ઘેલા થઈએ છીએ. શ્રીમદ્ભાગવતમાં કપિલદેવ ભગવાને

પોતાની માતાને કહ્યું છે તેમ, જે ભગવાનના દરથી સૂર્ય, ચંદ્ર ઉગે આથમે છે, ઈન્દ્ર પરસાદ પરસાવે છે, બ્રહ્માદિકટેવો સૂજિની ઉત્પત્તિ, પાલન અને પ્રલય વગેરે કાર્ય અદ્ભુત કર્યા કરે છે, કાળ પણ જેણી આજ્ઞા લોપતાં થરથર કંપે છે, જેમની સમાન થવા કોઈ સમર્થ નથી, એવા સર્વાધિશ પરમાત્માનું આપણે શરણ લીધું છે અને તેમના આશ્રિત થયા છીએ; તો તેમની આવી મહિતા સમજુ, તેમની આજ્ઞા પ્રમાણે અદ્ભુત વર્તવું જોઈએ.

આપણે મનુષ્ય છીએ, ભૂલ થવા સંભવ છે. આજ્ઞા લોપાય તો હૃદયથી પશ્ચાતાપ કરી, તેનું યોગ્ય પ્રાયશ્ચિત સત્પુરુષ કહે તે પ્રમાણે કરી શુદ્ધ થવું જોઈએ તોજ, અસલ સ્થિતિમાં આવી જવાય; પણ મહિમાનાઓથે, આપણે બેદરકારી સેવીએ અને ગરબગડપણું ચલાવીએ તો આપણું અધ્યાત્મિક થાય. મહિમાનાં વચનો ગમેતેમ મનસ્વી વર્તવા માટે શાસ્ત્રોમાં નથી કહ્યાં, પણ આજ્ઞાપરાયણ વર્તી ભગવાનને પ્રસન્ન કરી લેવાના હેતુથી જ કહેવામાં આવ્યાં છે. માટે, આવા પરમાત્મા મને મળ્યા છે એટલે હવે મારે કોઈ વ્યૂનતા રહી નથી એમ સમજુને નિરંતર ભગવાનની ભક્તિ કરવી.

ઉપર કહ્યું તેમ, વાસના માત્ર ટાળીને ભગવાન રાજુ થાય એવા સદ્ગુણ પ્રાસ કરવા એ આપણું દ્યેય છે. શ્રીજીમહારાજે વાસનાનું સ્વરૂપ અને તે ટાબ્યાનો ઉપાય વચનામૃત ગ.પ. ૧૧માં બતાવ્યો છે. જ્યાં સુધી વાસના ટળી ગઈ નથી, ત્યાં સુધી મનુષ્યને ચોરાશીલાખ જાતના દેહો ધરવા પડે છે અને અસંખ્ય દુઃખ ભોગવવાં પડે છે. નિર્વાસનિક કેવીરીતે થવાય તે સમજાવતાં શ્રીહરિ કહે છે કે, ભગવાને જેને જેણે જેજે ધર્મ પાળવાના કહ્યા છે, તે મર્યાદામાં રહીને પોતાના આશ્રમ

અને વર્ણને અગુરૂપ, શબ્દ, સ્પર્શ, રૂપ, રસ અને ગંધ એ પંચવિષયો ભોગવવા. માટે ભગવાનની આજ્ઞા પ્રમાણે, તેમની પ્રસન નતા માટે, દરેક કિયા કરવી. તેમ કરવાથી આપણી ઉર્ધ્વગતિ થશે અને આપણામાં સર્વ સદ્ગુણો નિવાસ કરીને રહેશે.

ભગવાનના માર્ગમાં આગળ વદ્યવા ઈરછનારે પોતાના છુદ્યમાં તપાસતા રહેવું જોઈએ કે, હું કેટલો આગળ વદ્યો ? મારામાં સદ્ગુણો વૃદ્ધિ પામે છે કે કુર્ગુણો ? જગત સંબંધી કેટલા સંકલ્પ થાય છે ? પહેલાં કરતાં હું આગળ વદ્યો છું કે કેમ ? આ જાતના વિચારો કરી અંતરખોજ શાંત ચિત્તે કરનાર આગળ વદ્યી જાય છે. આપણે માટે પૂર્વના ત્યાગી ગૃહસ્થ મહાપુરુષોનાં જીવન મોજુદ છે; તેમના જીવનમાં સ્વદર્ભ મુખ્ય હતો, અર્થ અને કામ ગૌણાસ્થાને હતાં. તેમના પુનિત પગલે આપણે ચાલીશું, તો જરૂર આપણે પણ આપણા દ્યેયને સિદ્ધ કરી શકીશું.

આ જગતમાં વાહ્યાં કરનાર અનેક મળશે, પણ વઢીને પણ આપણી ભૂલ ઓળખાવનાર મિત્ર મળવા દુર્લભ છે. સ.ગુ. ગોપાળાનંદસ્વામીએ કહ્યું છે કે, જેને પાંચ માણસ માનવા લાગે, તેને ગંડવા હાલે છે. તેના સદ્ગુણોનાં લોકો વખાણ કરવા માંડે ત્યારે તેને ગર્વ આવી જાય છે; પરિણામે પૂજાવા-મનાવાનું ગાંડપણ પણ તેનામાં દાખલ થાય છે; આગળ પાછળના ખુશામતિઓના શબ્દો સાંભળી માણસને ખોટું પૂર્ણકામપણું આવી જાય છે અને માને છે કે, અમારે કદ્ય કરવાનું બાકી નથી, અમે તો બધું કરીને આવ્યા છીએ. માટે અદ્યાત્મમાર્ગમાં ચાલનાર દરેક વ્યક્તિએ જીવનના અંતસુધી ભગવાનની નવધાભક્તિ ધર્મેસહિત અખંડ કર્યા કરવી જોઈએ અને શિક્ષાપત્રી પ્રમાણે વર્તી શ્રીહરિની પ્રસન્નતા

મેળવવી જોઈએ; નહિ તો, શિક્ષાપત્રી શ્લો. ૨૦૭માં કહ્યા પ્રમાણે તે બાઈ અથવા ભાઈ શ્રીરવામિનારાચાણ સંપ્રદાયથી બહાર છે એમ શ્રીજીમહારાજે કહેલું છે. શિક્ષાપત્રી પ્રમાણે વર્તનાર ભક્તને ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષ-એ ચાર પુરુષાર્થની સિદ્ધ થશે. એવા શ્રીહરિએ આશિર્વાદ શિક્ષાપત્રી શ્લો. ૨૦૫માં આપેલા છે. માટે શિક્ષાપત્રી પ્રમાણે વર્તવામાં જ સહુ કોઈનું કલ્યાણ છે.

ધર્મ પાળવામાં આપણે કયારેય પણ પોતાના મનનો વિશ્વાસ ન કરવો જોઈએ. સિદ્ધના શિખરે પહોંચી ગયેલા લક્તે પણ સ્ત્રી પુરુષની મર્યાદા શ્રીજી આજ્ઞા પ્રમાણે પાળવી જોઈએ. માટે મુમુક્ષુ તેમજ મુક્ત, સાધક તેમજ સિદ્ધ, કોઈએ પણ તપ, યોગ, ધર્મ, જ્ઞાન અને ભક્તિની ઓથ લઈને આ પાયાના સિદ્ધાંતને લોપવો નહિ જોઈએ, તોજ શ્રીજીનો રાજ્યો પ્રાપ્ત કરાય.

વેપારી જેમ નફા નુકશાનનું સરવૈયું વર્ષ આખર કાઢે છે તેમ આપણે આપણા જીવનનું ઉપર પ્રમાણે આપણા જીવનનું ઉપર પ્રમાણે મુલ્યાંકન કરવું જોઈએ. અનંત જન્મનાં પુણ્ય ઉદ્દ્ય થયાં છે ત્યારે આ સત્સંગમાં પ્રતીતિ આવી છે અને સત્સંગમાં આત્મબુદ્ધિ થઇ છે. ગૃહસ્થ હરિભક્તો કરતાં ત્યાગાશ્રમી ભક્તોનાં વળી વધારે પુણ્ય ઉદ્દ્ય થયાં છે, ત્યારે આવા કળિયુગમાં સંસાર છોડી, શ્રી ધનના સાચા ત્યાગી થયા છે; એતો શિરસાટાની વાત છે. સૌ કરતાં આપણા બધાના ગુરુપદે બિરાજતા અને આપણા ઈષ્ટદેવના કુળમાં જન્મ પામનાર ધ.ધ્ય. આચાર્યશ્રી મહારાજનાં પુણ્યની તો વાત જ શી કરવી ! આમ સત્સંગમાં બધા પુણ્યશાળીઓનો સમુદ્દર લેગો થયો છે. માટે પરસપર આત્મબુદ્ધિ ડેલની, મહિમાં સમજી, સર્વે એ સત્સંગહિતનાં કાર્યોમાં મદદરૂપ થવું જોઈએ.

-: મુમુક્ષુની ડાયરીમાંથી :-

(નોંધ : એક બે અ.નિ. મુમુક્ષુ ભાઈઓ કે જેમણે સંતો અને અન્ય સત્પુરુષોના સત્સંગ સમાગમની નોંધ કરવાની સુટેવ પાડેલી-તેમની વર્ષો અગાઉની નોંધ-ડાયરીએ પૈકી કેટલાક સમયની ડાયરીએ મળતાં તેમાં તેમના સત્સંગ સમાગમના નિચોડ રૂપે વ્યવરિથત નોંધ લખાણમાંથી કેટલું પ્રતીતિકર, મનજીય અને સર્વજીવ હિતકારી લખાણ આ વિભાગમાં ક્રમશઃ આપવામાં આવશે.)

“....ભગવાને આપણાને બદ્યું અનુકૂળ કરી આપ્યું હોય ત્યારે તો તેમનું ભજન-સ્મરણ બરાબર કરી લેવું જોઈએ. તો ભગવાન પણ વધુ રાજુ થાય અને જાણો જે “મેં આપેતી અનુકૂળતાનો તે સદુપયોગ કરી મારું ભજન વધુ કરે છે; પણ તેનો દુર્ઘયોગ કરી મને ભૂતી જતો નથી.” માટે તેવા ભક્તને ભગવાન સર્વ પ્રકારે સુખી રાખે છે.....”

.....X.....X.....

“....ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણ પોતે જ્ઞાન વર્ષની ઉમરે આ લોકમાંથી સ્વેચ્છાએ સ્વધામ પદ્ધાર્ય હતા. છેલ્લે તેમણે ગઢામાં સં. ૧૮૮૫ના આસો માસમાં શ્રી ગોપીનાથજી દેવનો પ્રતિષ્ઠિતસ્વ કર્યો. ત્યારબાદ, તેમણે નિવૃત્તિ ગ્રહણ કરી હતી અને જડભરતની જેમ નિઃસ્પૃહ થઈને વર્તતા હતા. અને અખંડ ભગવતું સ્મરણ કરતા હતા. ભગવાનની આ લીલા આપણી શિક્ષણ(શિક્ષણ)ને અર્થે જ છે. પણ આપણે તેનો કયારેય પણ શાંતચિંતન વિચાર કરતા જ નથી. આપણે તો પ૦ વર્ષની ઉમરે વીતી ગઈ હોય તો પણ પ્રવૃત્તિમાંથી મનની વૃત્તિએને પાછી વાળીને નિવૃત્ત થવાનો એટલે કે પરમાત્મામાં વૃત્તિ રાખવાનો પ્રયત્ન પણ કરતા નથી. આ શરીર અત્યારે સારું છે, પણ કચાં સુધી સારું રહેશે. તે કંઈ જ કહી શકાતું નથી. માટે ધીમે ધીમે પ્રવૃત્તિ ઘટાડીને પરમાત્માની મૂર્તિમાં અખંડ વૃત્તિ રાખવાનો અલ્યાસ કરવો જ જોઈએ....”

.....X.....X.....

“....અંત સમય બહુ જ કપરો છે. માટે જેનો અંત સમય નજીક હોય તેણે સર્વમાંથી વૃત્તિ તોડીને શ્રીહરિની મૂર્તિ અખંડ ચાદ રહે તેવાં કિર્તનો ગાવાં-ગવડાવવાં જોઈએ....”

.....X.....X.....

“....સાદો કાગળ અને ઝા. ૧૦૦ની નોટમાં કેટલો ફેર જાણીએ છીએ ? ઝા. ૧૦૦ની નોટને બીજા કાગળ કરતાં સાચવીને મુકીએ છીએ. કેમ કે તેનું માહાત્મ્ય અને ઉપયોગ જાણીએ છીએ તેમ પરમાત્માનું જેટલું માહાત્મ્ય સમજાય; તેટલું ભજન-સ્મરણ વધુ થાય; અને તેટલી વધુ પ્રગતિ થાય.....”

.....X.....X.....

“....નિત્ય સત્સંગની ખાસ જરૂર છે. શ્રીમદ્ ભાગવત (સ્કંધ-૫)માં કહેલા ભરતજીના આખ્યાનને શ્રીજી મહારાજે વચ્ચનામૃત (ગ.અં.પ્ર.)માં ચમટકારી કહ્યું છે. તે આખ્યાન આપણા માટે દીપાદંડી રૂપ છે. ભરતજી સમગ્ર પૃથ્વીનું રાજ્ય તથા સ્ત્રી, પુત્ર, પરિવાર-સર્વને માયા જાણીને, તેનો ત્યાગ કરીને, ભગવાન મેશવપા માટે વનમાં ગયા; પણ ત્યાં તેમને મૃગલીના બરચામાં, દચ્યાને કારણે હેત થયું અને મૃગબાળરૂપે માયા વળગી. પણ તે વખતે જો વનમાં તેમને ટોકનાર-માર્ગદર્શન આપનાર ગુરુ કે સત્પુરુષ હોત, તો આવું ન બનત. માટે કાચમ સત્સંગની આવશ્યકતા છે....”

“સત્તસંગ પ્રદીપ” ને બેટ આપનારની શુભ નામાવલિ

ક્રમ નામ	ગામ	પ્રસંગ
૫૦૦૦-૦૦ કીર્તિભાઈ જીતુભાઈ દવે	અમદાવાદ	શ્રીજી પ્રસન્નતાર્થે
૧૦૦૦-૦૦ અ.નિ. વિષ્ણુલાદાસ સોમચંદ શાહ	અમદાવાદ	શ્રીજી પ્રસન્નતાર્થે
૧૦૦૦-૦૦ પરિવાર હસ્તે લગવતભાઈ શાહ		
૧૦૦૦-૦૦ અજયભાઈ ચંદ્રકાંતભાઈ ગોસલીઆ ઘાટકોપર	શ્રીજી પ્રસન્નતાર્થે	
	મુંબઈ	
૫૦૫-૦૦ વિકમપ્રસાદ ઘનશ્યામપ્રસાદ શુક્લ ઉમરેઠ	ગુરુપૂર્ણિમાં નિમિતે	શ્રીજી પ્રસન્નતાર્થે
૫૦૧-૦૦ હરીશભાઈ મધુસુદનભાઈ ત્રિવેદી	અમદાવાદ	ગુરુપૂર્ણિમાં નિમિતે શ્રીજી પ્રસન્નતાર્થે
૫૦૦-૦૦ અ.નિ. બાબુભાઈ મણીલાલ શાહ	અમદાવાદ	શ્રીજી પ્રસન્નતાર્થે
	પરિવાર હસ્તે કમ્લેશભાઈ	
૫૦૦-૦૦ દિનેશભાઈ પ્રભુલાલ ચૌહાણા	મુંબઈ	ગુરુપૂર્ણિમાં નિમિતે શ્રીજી પ્રસન્નતાર્થે
૫૦૦-૦૦ દૈવાંગ ઉમેશકુમાર ચૌહાણા	વડોદરા	ગુરુપૂર્ણિમાં નિમિતે શ્રીજી પ્રસન્નતાર્થે
૫૦૦-૦૦ ભિતુલ ઉમેશકુમાર ચૌહાણા	વડોદરા	ગુરુપૂર્ણિમાં નિમિતે શ્રીજી પ્રસન્નતાર્થે
૫૦૦-૦૦ નરેશકુમાર વાડીલાલ ટક્કર	અમદાવાદ	શ્રીજી પ્રસન્નતાર્થે
૨૫૧-૦૦ ચંદુભાઈ મગનભાઈ પટેલ	આણંદ	શ્રીજી પ્રસન્નતાર્થે
૨૫૦-૦૦ રાજેખભાઈ વિષ્ણુલભાઈ પંચાલ	નડીઆદ	શ્રીજી પ્રસન્નતાર્થે
૨૫૦-૦૦ કમ્લેશભાઈ બાબુભાઈ શાહ	અમદાવાદ	અ.નિ. શરદભાઈ બાબુભાઈ શાહના સ્મરણાર્થે શ્રીજી પ્રસન્નતાર્થે
૨૫૦-૦૦ કમ્લેશભાઈ બાબુભાઈ શાહ	અમદાવાદ	અ.નિ. જયસુખભાઈ મોહનલાલ ચૌહાણાના સ્મરણાર્થે શ્રીજી પ્રસન્નતાર્થે
૨૫૦-૦૦ કમ્લેશભાઈ બાબુભાઈ શાહ	અમદાવાદ	પ. પૂ. અ. નિ. દચાનીસ્વામી(કણાબા)ના સ્મરણાર્થે શ્રીજી પ્રસન્નતાર્થે
૨૫૦-૦૦ કમ્લેશભાઈ બાબુભાઈ શાહ	અમદાવાદ	પ.પૂ. કાનજુભગત (વડતાલ)ના સ્મરણાર્થે શ્રીજી પ્રસન્નતાર્થે
૨૫૦-૦૦ કમ્લેશભાઈ બાબુભાઈ શાહ	અમદાવાદ	પ.પૂ. દચાળુશ્રી ગુરુજી (ઉમરેઠ)ના સ્મરણાર્થે શ્રીજી પ્રસન્નતાર્થે
૨૫૦-૦૦ કમ્લેશભાઈ બાબુભાઈ શાહ	અમદાવાદ	પ.પૂ. મોટાભાઈ શ્રી ઈશ્વરલાલભાઈ લા. પંદ્યા (નડીઆદ)ના સ્મરણાર્થે શ્રીજી પ્રસન્નતાર્થે
૨૦૧-૦૦ વિધાબેન મથુરભાઈ ઓઝા	નડીઆદ	ગુરુપૂર્ણિમાં નિમિતે શ્રીજી પ્રસન્નતાર્થે
૨૦૧-૦૦ માવાણી શૈલેશભાઈ જયંતિલાલ	અમદાવાદ	શ્રીજી પ્રસન્નતાર્થે
૨૦૦-૦૦ શાંતિલાલ પી. પ્રજાપતી	નડીઆદ	શ્રીજી પ્રસન્નતાર્થે
૧૫૧-૦૦ અ.નિ. ચંદ્રકાંતભાઈ કાંતિલાલ મહેતા સુરત હસ્તે હિમાંશુભાઈ મહેતા	અમદાવાદ	શ્રીજી પ્રસન્નતાર્થે
૧૫૦-૦૦ ઘનશ્યામભાઈ મણીભાઈ પ્રજાપતીનડીઆદ	ગુરુપૂર્ણિમાં નિમિતે	શ્રીજી પ્રસન્નતાર્થે
૧૫૧-૦૦ હરીશચંદ્ર શાંતિલાલ કા. પટેલ	આણંદ	શ્રીજી પ્રસન્નતાર્થે

શ્રીહરિ કલ્પવૃક્ષ છે, હંમેશાં બળવાન શુભ સંકલપો કરવા :

.....“જેમ કલ્પતરુની નીચે આપણે બેસીએ તો આપણે જે ઈરછા કરીએ, જે જતના સંકલપો કરીએ, તે સર્વની પ્રાસિ થાય છે. તે ઉપર એક વાત છે. તે કલ્પતરુ વૃક્ષની નીચે પ્રથમ એક બ્રાહ્મણ આવ્યો અને તેણે એવા સંકલપો કર્યો કે આ વૃક્ષ બ્રહ્મ જ સારું છે. આપણે દૂરથી ચાલ્યા આવ્યા છીએ અને ખૂલ્ય ખૂલ્ય તરસ બ્રહ્મ જ લાગ્યો છે. તેણે આવું ચિંતવન કર્યું એટલે તેને અનેક પ્રકારનાં ભોજન જમવામા મળ્યાં. જર્મિને મનુષ્ય ચાલ્યો ગયો. ત્યાર પછી બીજો મનુષ્ય આવ્યો તે ગરાસીયા જાતે. તેણે સંકલપ કર્યો કે વૃક્ષ ઘણું સારું છે આપણે દૂરથી ચાલ્યા આવ્યા, થાક ઘણો લાગ્યો છે. ૧૦૦૦-૨૦૦૦ડા. નો ધોડો હોય તેના પર પલાણ નાખી તેના પર બેસીને ચાલ્યા જઈએ, તો ગરાસીયાને તેવી પ્રાસિ થઈ. બીજો વાહિયો મનુષ્ય આવ્યો તેના મનમાં થયું કે આ વૃક્ષ બ્રહ્મ સારું છે. આપણો પાસે ધન સંપત્તિ પહેલાં ઘણો હતી પણ અત્યારે વ્યવહારમાં દુર્બળ થઈ ગયા છીએ, તો પરમેશ્વર આપણને અત્યારે અહીં ધન સંપત્તિ આપે તો રાજુ ખુશી થઈને ઘરે લઈ જઈએ અને વ્યવહાર ચલાવીએ. તેને તે પ્રામ થયું. પછીથી સુથાર આવ્યો તે સુથાર વૃક્ષની નીચે બેઠો અને પોતે સંકલપો કરવા માંડ્યો કે પરમેશ્વરે આ વૃક્ષ તો બ્રહ્મ જ સારું બનાવ્યું છે તેનાં ડાળ ઘણા સારાં છે. તેનાથી આપણા દરેક હિંદુઓનાં દસ્તા સારા થાય તેમ છે, પણ આપણે કુહાડો ઘરે ભૂલ્યો ગયા, અહીં કુહાડો હોત તો કાપીને લઈ જત. એવો એ વૃક્ષની નીચે સૂતાં સૂતાં વિચાર કર્યો એટલે વૃક્ષની ઉપર દસ-બાર કુહાડાઓનું હાલદું છેખાયું, એટલે એ સુથારના મનમાં થયું કે કદાચ પડશો તો ગળું કપાઈ જશો, તો તે પડયા અને તેનું ગળું કપાઈ ગયું ને મરણ પામી ગયો.”.....

-અ. નિ. પૂઃ જ્ઞાનસ્વામીની સત્સંગ-ગાથા

BOOK-POST

From :

Shree Swaminarayan Satsang Seva Mandal
Indukumar Laxmiprasad Pandya,
“Gurukrupa”,
Zaghadia Pole, Nagarwada,
NADIAD-387001. (India)

To/પ.લ.શ્રી

Printed by Vakal Printery, Published by Indukumar Laxmiprasad Pandya, on behalf of Shree Swaminarayan Satsang Seva Mandal and Printed at Vakal Printery, No. 01-17-475-951-000-101 of Ward No-1 situated at Jogidas Vitthal's Pole, Raopura, Vadodara and Published from “Gurukrupa”, Zaghadia Pole, Nagarwada, Nadiad-387001 (India). Editor : Indukumar Laxmiprasad Pandya.

